

richtssprache (1938, s A. Joklem a M. Krječmařem); Přehled literatury české a slovenské. Učební text pro 4. roč. obch. akademií a 2. roč. obch. škol, d. 4. Od realismu po dnešek (1947). ■ REDIGOVAL *sborník: Památce Otokara Fischera* (1948, sep. Kytice 1948, č. 3–4); *knižnice: České perly* (1941–42, s A. Hartlem), *Život a dílo* (1946); *spisy: Dílo Jakuba Arbesa* (1940–56), *Vybrané práce Jana Nerudy* (1950–56, tajemník red. rady). ■ USPOŘÁDAL *A VYDAL edice a výbory: J. W. Goethe: Z mého života 3–4* (1932, *Spisy J. W. G.*, sv. 13, poznámky k dílu 1–4); *J. Arbes: Poslední dnové lidstva* (1940) + *Etiopská lilie* (1940) + *Šílený Job* (1940) + *Mesiáš 1, 2* (1940) + *Český vyhnanec. Novelety, biografické črty, satiry a polemiky z ovduší výtvarných umění* (1941, s F. Kovárnou) + *Karel Hynek Mácha. Studie literární a povahopisná* (1941, s K. Janským) + *Zázračná madona. Romaneto a povídky* (1944) + *Rváč. Povídky* (1944) + *Němci v Čechách. Historicko-politické rozpravy* (1946) + *Newtonův mozek* (1948) + *Svatý Xaverius – Newtonův mozek* (1949) + *Kandidáti existence* (1949) + *Z krvavých zápasů* (1950) + *Syn předměstí (výbor z díla, 1950)* + *Štrajchpudlíci* (1951) + *Anděl míru* (1951) + *O Janu Nerudovi* (1952) + *Literaria* (1954) + *Moderní upíři* (1954) + *Romaneta (výbor, 1954)* + *Proti srsti. Satiry a rozmarňé hříčky 2* (1955) + *Sivooký démon* (1956); *J. Neruda: Arabesky a studie* (1941) + *Povídky malostranské* (1941) + *Žerty, hravé i dravé* (1941) + *Drobné klepy* (1942) + *Praha (výbor z FF 1864–75, 1942)* + *Obrazy z ciziny* (1950) + *K českému máji (výbor ze sociálních próz, 1950)* + *Fejetony (výbor, 1951)* + *Arabesky* (1952); *Sociální poezie česká a slovenská 1918–1948* (1948, dopln. ant. R. Illového); *J. Vrchlický: Selské balady* (1948) + *Mythy* (1949) + *Epické básně* (1949) + *Zlomky epopoje* (1950, s V. Tichým); *K. Klostermann: Mlhy na Blatech* (1949); *J. K. Tyl: Chudí lidé (výbor z povídek, 1950)*; *Počátky novočeského básnictví* (1950); *K. V. Rais: O ztraceném ševci 1, 2* (1950, 1951); *G. Pflieger Moravský: Z malého světa* (1951); – posmrtně: *J. Arbes: Mravokárné romány* (1957); – *čítanky a literární texty pro školy: A. Stifter: Bergkristall* (1931); *J. Neruda: Výbor z poezie* (1934, dopln. vyd. 1938) + *Písňě kosmické* (1952); *J. von Eichendorff: Aus dem Leben eines Taugenichtes* (1935); *Čítanka pro čtvrtý ročník obchodních akademií* (1935, s A. Bernáškem, J. Kaňkou); *K. H. Mácha: Máj – Marinka* (1935, dopln. vyd. 1938); *Ukázky české literatury 4. Od československého realismu až po dnešní českou a slovenskou literaturu* (1947). ■

LITERATURA: ● ref. studie H. Heine und die chechische Dichtung: V. Jiráť, ČMF 16, 1929/30, s. 162; S. Sahánek, Naše věda 1931, s. 287 ●; ● ref. ed. A. Stifter: V. Jiráť, Střední škola 12, 1931/32, s. 143; B. Slavík, Studentský časopis 11, 1931/32, s. 159; S. Sahánek, LidN 17. 1. 1932 ●; ● ref. studie Mácha a Goethe: K. Bittner, Germanoslavica 2, 1932/33, s. 449; A. N. (Novák), LidN 1. 4. 1933 ●; ● ref. studie Fischer překladatel: F. X. Šalda, ŠZáp 5, 1932/33, s.

443; B. Václavek, Index 1933, s. 111; A. Novák, LidN 16. 7. 1933 ●; ● ref. F. V. Krejčí: G. (F. Götz), NO 20. 10. 1937; vbk. (V. Běhounek), PL 24. 10. 1937; V. Černý, LidN 22. 11. 1937; L. Jehl, Rozhledy 1937, s. 244 ●; p. (A. M. Píša): ref. studie Nerudovy Zpěvy páteční, PL 20. 8. 1938; ● ref. Národní myšlení Nerudovy: -chb- (V. Cháb), Naše zprávy 13. 7. 1940; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 24. 7. 1940; b. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1940, s. 182; M. B., Zvon 41, 1940/41, s. 529 ●; ● ref. O životopisném románě: A. Pražák, Naše věda 1941, s. 309; J. Ný (Novotný), KM 1942, s. 34 ●; ● ref. O umění Jana Nerudy: J. Mukařovský, SaS 1942, s. 152 → Studie z poetiky (1982); p. (A. M. Píša), Nár. práce 1. 8. 1942; M. Novotný, Živá tvorba 1943, s. 41 a pokr. ●; Tartuffel (J. Brambora): Potíže s Poláky (autoři téhož jména v knihovních katalozích), Práce 11. 8. 1946; Lin. (J. Linhart): ref. Literatura a socialismus, Kultura a politika v socialismu, KM 1947, s. 48; an.: Voskovec a Werich kontra K. P. (k jejich poválečné scéně), NO 22. 5. 1947; ● ref. ant. Sociální poezie česká a slovenská 1918–1948: an., PL 24. 6. 1948; K. Bradáč, RP 1. 7. 1948; P., LidN 11. 7. 1948; bs (B. Slavík), LD 16. 7. 1948; -čí (K. A. Krejčí), Obrana lidu 12. 8. 1948; lk (L. Kundera), Rovnost 13. 11. 1948 ●; ● nekrology: M. Laiske, Zeměd. noviny 25. 8. 1956; K. Krejčí, LitN 1956, č. 37; M. Heřman, ČLit 1956, s. 268; St. Š. (Šmatlák), SLit 1956, s. 517; V. Tichý, NŽ 1956, s. 1125 + Literatura ve škole 1956, s. 281 ●; Z. Svobodová: K. P. jako germanista, ČMF 1957, s. 173; H. Volavková: Výtvarná kritika Jana Nerudy a Karla Purkyně, Umění 1967, s. 184; G. Křepelová: Germanoslavistické práce dr. K. P., SPF Plzeň, Jazyk a literatura, sv. 11, 1973; M. Otruba: Marginálie k nerudovským studiím K. P., ČLit 1976, s. 544; Z. Lejkep: Pokus o přehled a hodnocení dosavadních názorů na divadelněkritickou činnost Jana Nerudy, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1976–77, č. 23–24; R. Grebeníčková: Mácha, čtenář Goethova Fausta, Slavica 1982, s. 143.

mo

Milota Zdirad Polák

* 14. 2. 1788 *Zásmuky* u Kouřimi
† 31. 3. 1856 *Videňské Nové Město* (Wiener Neustadt, Rakousko)

Preromantický básník a prozaik. Autor monumentálně koncipovaného díla přírodní a reflexivní lyriky *Vznešenost přírody*, ohlasových i písňových skladeb a jiné drobné poezie, v próze rozsáhlého cestopisu z Itálie.

Původním křestním jménem Matěj, na úředních dokumentech se často podepisoval Moric. V literatuře jsou četné nesprávné údaje o na-

rození, sám P. udával (snad pro zajímavost) datum 29. února. – Byl synem ševce, pozdějšího obchodníka s ovocem. Od 1798 chodil v Praze do normální školy, pod patronací A. Pařízka se připravoval na učitelství, 1807 se stal výpomocným učitelem v pražském sirotčinci. Byl dobrý hudebník (zpěvák a klavírista), zajímal se o poezii, psal německé verše. 1808 vstoupil do vojska shromažďovaného proti Napoleonovi, v hodnosti praporečnicka bojoval 1809 u Aspernu a Wagramu, do počátku 1813 byl se svým plukem ve východních Čechách (Chrudimsko, Litomyšlsko, okolí Bydžova a Hradce Král.). Seznámení s dobrušským F. V. Hekem a s farářem v Dobrušce J. L. Zieglerem přivedlo P. do národního hnutí; přijal vlastenecká rodná jména, studoval českou literaturu a začal psát české básně. Povýšen na poručíka bojoval 1813 u Drážďan a Lipska, byl v Heidelbergu a v Paříži, ve Francii zůstal do skončení války 1814. Po krátkém pobytu v Haliči a v Uhrách se stal jako nadporučík pobočníkem podmaršálka barona Františka, svobodného pána Kollera. S ním se dostal do Vídně v době kongresu (1814–15) a po jeho skončení do Itálie (Benátky, Ferrara, Bologna, Florencie, Řím, dlouhodobě Neapol; poznal Pompeje a Herculaneum). Jako vychovatel Kollerova syna Alexandra (pozdější generál, od 1868 český místodržící, od 1874 ministr války) pobýval 1818–20 střídavě v Praze a na Kollerově panství v Obříství na Mělnicku; jeho literární tvorivost tehdy kulminovala. Po vypuknutí revoluce v Neapoli byl znovu s Kollerem v Itálii až do jeho smrti 1826; zdokonalil se ve franštině, italštině, španělštině a angličtině. 1827–30 vyučoval české řeči a literaturu na vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě (Wiener Neustadt); povýšen na setníka se vrátil k svému pluku a 1831–37 sloužil v tehdejších severních Uhrách, mj. na Trenčínsku a v Bratislavě (seznámení s J. Palkovičem a L. Štúrem). 1832 se oženil s dcerou dělostřeleckého důstojníka a pozdějšího polního zbrojmistra, zhruba o čtvrtstoletí mladší. 1837 byl P. na vojenskou akademii povolán podruhé, tentokrát za profesora válečného dějepisu a dohlížitele (prefekta) nad vyučováním novějších jazyků. T. r. získal hodnost majora, 1843 podplukovníka, 1848 plukovníka; do výslužby odešel 1849 jako generálmajor. 1848 krátce meškal v Praze; oboustranné odcizení mezi ním a českou společností bylo tehdy už úplné, ojedinělé dří-

vější pokusy o sblížení (např. ze strany J. Pospíšila) se nezdařily. Zemřel po mrtvici, pohřben byl na starém (později zrušeném) hřbitově ve Vídeňském Novém Městě.

Básnický přínos P. spočívá především v náročně pojatém díle *Vznešenost přírody* (v časopisecké, stručnější a zčásti odlišné verzi s tit. *Vznešenost přirozenosti*). Po časoměrném *Vvodu* obsahuje skladba šest zpěvů, jejich základním útvarem jsou „písně“ (většinou v osmistopém rýmovaném trocheji), doplňované „slávozpěvy“, „chvalozpěvy“, „mnohozpěvy“ aj. (tam i jiná metra). Dílo popisuje jakoby v plynulém obhlížení přírodu v jejich rozmanitých podobách; začíná jitrní oblohou a noční hvězdnou oblohou končí, zahrnujíc mezitím do svého líčení hory, ledovce, sopky, moře, bouři, pracujícího rolníka atd. Věcná určitost popisů a výjevů je malá, a tím spíš vystupuje do popředí citově nadnesený vztah k velkoleposti přírody, patetická oslava její tvůrčí síly a účelné soustavy a s tím i jejího „tvorce“. Přimykajíc se k obdobným dílům evropských literatur 18. století (např. J. Thompson: *The Seasons*, E. Kleist: *Der Frühling*), přinesla P. *Vznešenost* do obrozenské poezie požadovanou monumentálnost, nalézala nové možnosti poetického slovníku a svou rytmikou oponovala mechanické jednotvárnosti puchmajerovského verše. Ostatní básnická produkce P. je žánrově i obsahově rozmanitá. Po příkladu Hankově pěstoval ohlasovou poezii (např. lidovou píseň *Sil jsem proso* rozšířil dalšími strofami v báseň *Oklamaný miláček*), na puchmajerovce nejzjevněji navazoval lyrikou anakreontského typu (zejména milostnou), válečné události se odrážely v jeho příležitostných básních (výzvy k vojenskému hrdinství, proklamace proti Francii) a vstoupily i do tradičně pojaté balady; pěstoval též básnické psaní, píseň společenskou a pijáckou, ódu, epigram, poetickou hádanku a hříčku. Skladba *Vznešenost* hudby (kterou P. považoval za své hlavní dílo) a báseň o čtyřech zpěvech *Listopad* (z konce 20. let) shořely i s jinými P. rukopisy za požáru ve Vídeňském Novém Městě 1834. Z ostatní tvorby (mj. z překladů Ossianových zpěvů a Byronových básní a z rozsáhlé skladby Mílek) se dochovaly zlomky (dnes již ztracené); výběr z nich zařadil K. Sabina po úpravách do P. spisů. Čtyřdílná, za P. života jen časopisecky vydaná *Cesta do Itálie* představuje jak rozsahem, tak zejména obsahem a podáním (bohatá

pozorování, vzrušené popisy přírody a památných míst, znalé historické výklady, vložené lyrické básně, úvahy v osvěcenském a protiklerikálním (duchu) ve svém žánru první velké dílo obrozenecké prózy.

ŠIFRY: * * * k, M., M. Z. P., P * * *. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Cís. král. vídeňské noviny (1813, první otištěná B Na Karlínku); Dobroslav (1820–22; 1820 P Cesta do Itálie, 1821 B Oklamaný miláček); Hyllos (1821); Jindy a nyní (1829); J. Jungmann: Slovesnost (1820, B Kantáta. O vznešenosti hudby); Kramériusovy c. k. vlastenské noviny (od 1815); Květy (1838, poslední otištěná B Vínozpěv); alm. Milina (1825); Prvotiny pěkných umění (od 1813; 1813 B Vznešenost přirozenosti). ■ **KNIŽNĚ**. *Beletrie*: Vznešenost přírody. Lyrická báseň v šesti zpěvích (B 1819); – posmrtně: Cesta do Itálie (in Spisy M. Z. P. 2, 1862, ed. K. Sabina; in Světová knihovna 1907–08, 4 sv., ed. J. Bradáč; kritič. vyd. 1979, ed. F. Wünschová, tj. A. Stich). – *Souborná vydání*: Spisy (nakl. I. L. Kober, in Spisy výtečných českých básníků novověkých, 1862, 2 sv., ed. K. Sabina); Básnické spisy (nakl. J. Otto, in Světová knihovna, 1907, 2 sv., ed. J. Bradáč). ■ **KORRESPONDENCE**: A. Rybička: Pomůcky k životopisům (J. L. Zieglerovi z 1813–28), Lumír 1856, s. 810, 831 + Pomůcky k listáři biografickému. Sbírká druhá (J. L. Zieglerovi z 1811–28), Světozor 1870, s. 66, 74; in F. L. Čelakovský: Korespondence a zápisky 1 (F. L. Čelakovskému z 1828; 1907, ed. F. Bílý); in M. Z. P.: Cesta do Itálie (J. L. Zieglerovi z 1813–15; 1979, ed. A. Stich pod jm. F. Wünschová). ■

LITERATURA: J. Jungmann: ref. Vznešenost přírody, Krok 1821, s. 150; an.: Polákovy spisy (seznam rukopisů v P. pozůstalosti), NL 6. 2. 1861; K. Sabina: M. Z. P. Nástin životopisný, in M. Z. P.: Spisy 1 (1862) → Články literárnědějepisné 1 (1912, s. 248); F. Schulz: Příroda v českém básnictví... (též P. Vznešenost přírody), Osvěta 1872, s. 458; F. Čenský: Vojenské a vojensko-literární vzpomínky, Světozor 1873, s. 290 + M. M. Z. P. Životopisná a literární upomínka, Osvěta 1874, s. 795 + in Z dob našeho probuzení (1875); F. Bačkovský: O P. Vznešenosti přírody, Studentské listy 4, 1883/84, s. 48; L. Domečka: Neznámá data o básníku P. (mj. o vzniku písně Oklamaný miláček), tamtéž, s. 229; J. Vlček: Parádní dílo Puchmajerovy školy básnické, Čas 1887, s. 119, 132; J. Neruda: M. Z. P., Humorist. listy 1888, s. 250 → Podobizny 3 (1954, s. 327); J. Vrchlický in Nové studie a podobizny (1897, s. 9); A. Jirásek: Na dobrňanské faře, Osvěta 1897, s. 255 → Rozmanitá próza 2 (1905, s. 63); J. Vlček in Několik kapitol z dějin naší poezie (1898) → přeprac. in Několik kapitol z dějin naší slovesnosti (1912), nově in Z dějin české literatury (1960, s. 209) + Tři čeští cestovatelé po Itálii v 19. století, Světozor 33, 1898/99, s. 174 + M. Z. P., sb. Literatura česká 19. století 2 (1903, 2. vyd. 1917); F. J. Rypáček: Literární pozůstalost M. M. Z. P., Osvěta 1907, s. 861, 1061; J. Bradáč in Básnické spisy M. Z. P. (1907); F. Homol-

ka: Rozšíření písní umělých mezi lidem českým, ČL 20, 1910/11, s. 175; J. Bradáč: Literární pozůstalost M. Z. P., 40. výr. zpráva gymnázia v Domažlicích ze šk. r. 1910/11 + M. Z. Poláka Drobne básně, Program c. k. gymnázia v Mladé Boleslavi za šk. r. 1912/13; J. B. Novák: Války osvobozovací a naše obrození (též P. básně), ČČM 1914, s. 119; J. Jakubec: Slovesné práce ve Vídeňských novinách 1813 a v Kramériusových vlastenských novinách 1815, LF 1916, s. 122, 239; L. Brtnický: Antický Řím ve zprávách M. Z. P., Sborník prací filologických věnovaných prof. F. Grohovi (1923); J. Volf: Charakteristika pěvce Vznešenosti přírody M. Z. P. Tomášem Burianem r. 1834 (v dopise F. C. Kampelíkovi), Zvon 24, 1923/24, s. 616; L. Kuba: Bajky o vzniku písní Sil jsem proso a Horo, vysoká jsi, ČL 27, 1926/27, s. 263; J. S. Machar: Při sklence vína (portrét M. Z. P.), Tribuna 29. 1. 1928 → Při sklence vína (1929); R. Tschorn in Bouřliváci (1928); A. Novák: Krajina vergiliovská (Cesta do Itálie), sb. Pio vati (1930, s. 135); vj.: M. Z. P., praktický obránce češtiny, LidN 6. 8. 1930; J. Mukařovský: P. Vznešenost přírody. Pokus o rozbor a vývojové zařazení básnické struktury, Sborník filologický 10, 1934/35, s. 1 → Kapitoly z české poetiky 2 (1948); ● k 150. výr. narození: K. P. (Polák), PL 13. 2. 1938; A. Novák, LidN 14. 2. 1938 ●; P. Váša: Slovník M. Z. P., NŘ 1947, s. 98; V. Martinek: Vojenská sláva, in Na cestách národního ducha (1948); J. Nováková: Indické rozměry v českém básnictví, Věstník KČSN 1952 (vyd. 1953), s. 1; J. Hrabák: O verši prvních básní M. Z. P., in Studie o českém verši (1959, s. 239); A. Stich (pod jm. F. Wünschová): Italský osud české literatury a M. Z. P., in M. Z. P.: Cesta do Itálie (1979); A. Haman: Neapol a okolí v pohledu M. Z. P. a J. Nerudy, sb. Cesty a cestování v jazyce a literatuře, AUP Ústí n. Lab., Studia litteraria et linguistica, sv. 11 (1995, s. 131); V. Petrbock: Josef Liboslav Ziegler a východočeský obrozenecký Parnas, Souvislosti 1996, s. 225.

mo

Bohumil Polan

* 18. 11. 1887 *Plzeň*

† 25. 7. 1971 *Plzeň*

Literární, divadelní a výtvarný kritik, básník; kritik vycházející z estetických a mravních postulátů F. X. Šaldy a z estetiky předválečné moderny, recenzent a komentátor literární tvorby 10.–50. let, tvůrce portrétů, editor; divadelní kritik trvale zaměřený na činnost plzeňské činohry, též kritik a vykladač výtvarného umění spjatého se západočeským krajem.

Vl. jm. B. Čuřín. – Otec byl dozorcem a pak vedoucím obuvnické dílny v plzeňské trestnici Bory; zážitek z dětství, kdy v tomto ústavu byli